

POST-KORONA DÖNEMİNDE İRAN'IN BÖLGESEL SİYASETİNDE OLASI DEĞİŞİMLER

“

Yeni dönemi anlamlandırabilmek ve çeşitli öngörülerde bulunabilmek için korona sürecinde İran'da ve bölgede yaşanan birtakım değişimleri iyi okumak gerekmektedir. Bu gelişmelerin korona öncesi koşullar ve siyasal bağlamla ilişkisini kurmak da tutarlı bir resmin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

”

Mustafa Caner

*SETA & Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü*

İran'ın bölgesel siyaseti son zamanlarda epey güç kaybetmiş ve "direniş eksenli" çatırdamaya başlamış durumda. Korona parantezinin kapanmaya başlamasının ardından Tahran'ın Irak, Suriye ve Lübnan'da nasıl bir yol takip edeceği de merak konusu olmaya başladı. Elbette koronavirüs süreci henüz sona ermiş değil. Üstelik İran'da ikinci virüs dalgasının yaşanmaya başladığına dair birçok emare de görülüyor. Ancak yine de aralarında İran da olmak üzere pek çok ülke normalleşme ve açılma adımları atmaya başladı. Dolayısıyla mart ve nisan aylarından farklı bir döneme geçiş yapılıyor. Bu yeni dönemi anlamlandırabilmek ve çeşitli öngörülerde bulunabilmek için korona sürecinde İran'da ve bölgede yaşanan birtakım değişimleri iyi okumak gerekmektedir. Bu gelişmelerin korona öncesi koşullar ve siyasal bağlamla ilişkisini kurmak da tutarlı bir resmin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

“

İyi derecede Arapça bilen Süleymani'nin aksine Kaani, Haşdi Şabi liderleriyle bir tercüman vasıtası ile görüşüyor. Bu detay bile İran'ın Irak'taki silahlı gruplar üzerindeki kontrolünün zafiyetini gösteriyor.

”

Irak'ta Yeni Dönem ve Tahran'ın Pozisyonu

Son dönemlerde İran'ın bölgesel siyaseti üzerinde frenleyici etkisi en yüksek faktör İran ekonomisinin durumu olarak öne çıktı. İran Riyali Amerikan Doları karşısında tarihi kayıplar yaşamaya devam eder ve ABD'nin petrol yaptırımları ekonomiyi hedef alırken, korona döneminin yavaşlattığı ekonomik faaliyetlerin negatif etkileri de hissedilmeye başlandı. Bu ekonomik tablonun bölgesel siyasete etkisi hemen fark edildi. Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı İsmail Kaani, nisan ayında Irak'taki Şii milislerin liderleriyle yaptığı görüşmede, bir süre kendilerine ödeme yapılamayacağını bildirerek, her zamanki nakit desteğinin ak-

sine bu kez gümüş yüzüğünü bıraktı. Ekonomik destek olmadan sahadaki silahlı güçlerin İran'a ne kadar bağlı kalabilecekleri bir soru işareti. Bunun yanında Haşdi Şabi grupları arasındaki pekiştirici tutkal olan Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi el-Mühendis gibi liderlerin kaybı da bu durumda önemli pay sahibi. İyi derecede Arapça bilen Süleymani'nin aksine Kaani, Haşdi Şabi liderleriyle bir tercüman vasıtası ile görüşüyor. Bu detay bile İran'ın Irak'taki silahlı gruplar üzerindeki kontrolünün zafiyetini gösteriyor.

Irak üzerindeki İran nüfuzu son dönemde kısmen azalmış durumdadır. Bunun en önemli sebeplerinin başında son dönemde ABD'nin Irak hükümeti üzerindeki artan baskısı gelmektedir. Pentagon, Irak'ı İran'a bırakmama konusunda ne kadar ciddi olduğunu Süleymani'yi ve Haşdi Şabi komutanlarından el-Mühendis'i bu yılın başında Bağdat Havalimanı'nda öldürerek göstermişti. ABD bu hamlesiyle aslında İran ve Irak'ın asimetrik silahlı kuvvetleri arasındaki organik ilişkiyi hedef almış ve Tahran-Bağdat işbirliği hattını sembolik olarak kesmişti. Suriye sahasında mevcut aktörlerin çeşitliliği, Tahran'ın görece rahat hareket edebilmesine imkân hazırlamış; bir nebze Rusya gibi bir büyük güç ile işbirliğine girişebilmişti. Ancak ABD, Irak'ta İran'ı Suriye'deki kadar rahat bırakmamaktadır. 2003 işgalinin ardından kurulan istikrarsız siyasi yapının müsebbibi olan ABD, önceleri İran'a Irak'ta kurulan Şii hükümetler üzerinden bir nebze alan tanısa da artık o alanı da daraltacak gibi

görünmektedir. Son dönemlerdeki Washington-Tahran gerginliğinin bunda etkisi büyük. ABD Başkanı Donald Trump'ın İran karşıtı siyaseti yalnızca ekonomik yaptırımları değil bölgesel açıdan da İran'ın sınırlandırılmasını esas almaktadır. Irak içinde İran'ın etkisine karşı biriken toplumsal öfkenin araçsallaştırılması da bu anlamda söz konusu olabilir.

Hem ABD hem de İran'ın desteğini almış gibi gözükse de İran Devrim Muhafızları'nın Kazımı'den çok fazla hoşnut olmadığı söylenmektedir. Kazımı de yaptığı açıklamalarda İran destekli eski Başbakan Nuri el-Maliki gibi isimleri “mezhepçilik” yapmakla itham ederek aslında İran'ın etkisini frenleyeceğinin sinyallerini vermektedir.

Mayıs ayında göreve başlayan Irak'ın yeni Başbakanı Mustafa el-Kazımı'nın şimdiye dek İran'ın Irak'taki sorunun nasıl bir parçası olduğunun bilincinde hareket ettiği söylenebilir. Protestolarda ifadesini bulan ve zaman zaman da şiddetle dışa vurulan İran karşıtı öfkenin farkında olan Kazımı'nın Tahran ile daha formal bir ilişki kuracağı öngörülebilir. Hem ABD hem de İran'ın desteğini almış gibi gözükse de İran Devrim Muhafızları'nın Kazımı'den çok fazla hoşnut olmadığı söylenmektedir. Kazımı de yaptığı açıklamalarda İran destekli eski Başbakan Nuri el-Maliki gibi isimleri “mezhepçilik” yapmakla

itham ederek aslında İran'ın etkisini frenleyeceğinin sinyallerini vermektedir. Kazımı'nın başbakanlık makamında ne kadar kalabileceği üzerine muhtelif spekülasyonlar mevcuttur. İster kısa ister uzun süre görevde kalsın, bu sürenin İran için eski dönemlere benzemeyeceği pek kuşku götürmemektedir.

Bu bağlamda, Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kaani'nin haziran ayındaki Irak ziyareti öncesi vize başvurusunda bulunması oldukça dikkat çekici bir gelişme olarak öne çıktı. “Gölge Komutan” Süleymani döneminde örneğine rastlanmayan bu olay, yeni dönemdeki İran-İrak ilişkilerine ve İran'ın Irak sahasındaki silahlı gruplarla olan etkileşiminin eskisi gibi olmayacağına dair önemli bir gösterge şeklinde okunabilir. Geçtiğimiz yıllarda Erbain törenleri için Irak'a gelen milyonlarca İrandan on binlercesi vizesiz geçiş yapıyor ve bu durum iki ülke arasında gerginliklere sebep oluyordu. Bu bağlamda Kaani'ye vize uygulamasını, Irak'ın egemen bir devlet olduğunun Tahran'a hatırlatılması olarak yorumlamak gerekmektedir.

Suriye ve Lübnan'da Kaybedilen Etki

Korona sonrası dönemde İran'ın Suriye siyasetinin ne yönde evrileceği konusu önem kazanmış durumdadır. İsrail, Suriye'deki İran hedeflerine saldırmaya korona sürecinde de hız kesmeden devam etti. Son zamanlarda yoğunlaşan bu saldırılar sonucunda İran destekli güçler ağır kayıplar yaşamış

ve Suriye'nin bazı bölgelerinden geri çekilmek durumunda kalmışlardı. Bu güçlerin mevzi kayıplarının korona sürecinde de devam etmesi, Tahran için yeni bir Suriye siyasetinin mevzu bahis olup olmayacağını akıllara getirmiştir. Ancak İran'ın Suriye üzerindeki ağırlığı her geçen gün azalsa da yakın gelecekte bölgeden çekilmesi gibi bir seçenek ufukta görünmemektedir. Tahran'ın Suriye siyasetini tüm maliyetine rağmen devam ettireceğini söylemek mümkün. Bunda Beşar Esad'ın düşmesi için harcanan on milyarlarca dolarlık paranın ve kaybedilen binlerce İran askerinin de elbette payı söz konusudur. İran Milletvekili Haşmetullah Felahetpişe'nin geçtiğimiz aylarda vurguladığı üzere; Tahran, borcunun tahsil edilmesini istemektedir.

Siyasal istikrarsızlığın zirve yaptığı Lübnan da İran'ın etkisinin sınırlandığı bir diğer ülkedir. Geçtiğimiz yıl ülkede yaşanan protestolar, tıpkı Irak'ta olduğu gibi ekonomik darboğazın yanı sıra ülkedeki İran nüfuzuna da yönelmişti. İran'ın bölgedeki vekil kuvvetlerinden olan Hizbullah'ın siyaset üzerindeki gölgesi, yolsuzluk ve ekonomik kriz gibi şikâyetlerin yanında kendine yer bulmuş durumdadır. Protestolar geçtiğimiz yılın sonunda Saad Hariri'nin başbakanlık koltuğundan ayrılmasına sebep olmuştu. Korona döneminde de halkın huzursuzluğunun azalmadığı görülmektedir. Başbakanlık değişimi ve Hasan Diyab'ın göreve başlaması da protestocuları ikna edemedi. Diyab'ı Hizbullah'ın desteklediği bilinmektedir. Bu nedenle Suudi Arabistan ve İran'ın rekabet

sahalarından olan Lübnan'ın bir süre daha siyasal ve toplumsal çalkantıların sahnesi olması kaçınılmaz gibi durmaktadır.

“
2021'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de muhafazakâr ve sertlik yanlısı bir adayın kazanacak olması şimdiden yüksek ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Böylece hem yasama hem de yürütmede mevzilenen muhafazakâr güçlerin, İran'ın uzlaşmaz ve şahin dış politika yaklaşımına hayat vereceği belirtilmektedir.

İran'ın Yeni Meclisi

Korona döneminde İran iç siyasetinde de önemli bir gelişme yaşandı. İran'ın 11. Meclis'i mayıs ayının sonunda göreve başladı. Bu olay, İran Parlamentosu'nun ve onun iç siyaseti olduğu kadar dış siyaseti belirleme biçiminin de değişmesi anlamına geliyor. Çünkü bir önceki meclise göre, yeni meclis daha muhafazakâr bir yapıya sahipti. Bu da İran'ın bölgesel siyasetinde yumuşamacı ve itidalli bir yol tutmaktan ziyade müdahaleci ve yayılmacı yaklaşımın korunması anlamına gelmektedir. Zira İran Meclisi de tıpkı Dışişleri Bakanlığı ya da Devrim Muhafızları Ordusu kadar dış politika yapımında etkin bir organdır. Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ve ekibinin son yıllarda dış politikada etkilerinin azaldığı bir gerçektir. ABD Başkanı Trump'ın İran karşıtı siyasetinin ağırlığının hissedilmeye

başlanmasının, İran'ın ılımlı siyasetin etkisinin zayıflaması anlamına gelmesi son derece normal değerlendirilebilir. ABD'nin mevcut tutumunu bir süre daha devam ettireceği varsayılırsa, önümüzdeki dönemde daha sert siyasi tonun İran dış siyasetine hâkim olması muhtemel görünmektedir. 2021'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de muhafazakâr ve sertlik yanlısı bir adayın kazanacak olması şimdiden yüksek ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Böylece hem yasama hem de yürütmede mevzilenen muhafazakâr güçlerin, İran'ın uzlaşmaz ve şahin dış politika yaklaşımına hayat vereceği belirtilmektedir.

Hülasa, İran “direniş eksenini” ana merkezlerini oluşturan ve siyasi nüfuz bakımından en güçlü olduğu ülkelerden Irak, Suriye ve Lübnan'da son dönemde etkisini görece kaybetmiş durumdadır. Kendi içinde yaşadığı ekonomik bunalımların, ABD ile gergin ilişkilerin ve söz konusu ülkelerin kendi iç istikrarsızlıklarının bu gelişmedeki payı oldukça büyüktür. Elbette İran'ın rekabet ettiği ülkelerden gelen baskılar da bu nüfuz ve etki kaybında önemli bir rol oynamaktadır. Bütün bu faktörlere rağmen Tahran yönetimi bahsi geçen bölgelerde tutunmanın yollarını aramaktan vazgeçmiş gözükmemektedir. Kısmen azalan etkisine rağmen ve kendi ekonomik istikrarı pahasına İran mevcut bölgesel siyasetini sürdürmekte ısrar etmektedir. Sonuç olarak, bu tutumun Tahran'a gelecekte yeni siyasi krizler getirmesi hiç de önemsenmeyecek bir ihtimal değildir. ■